

Posudek na disertační práci Mgr. Ondřeje Hudečka Předcházet velké vodě. Administrativní opatření proti povodním v Čechách na konci 18. století. Praha, FHS UK 2018.

Cílem disertační práce O. Hudečka je v nejobecnější rovině prohloubit poznání procesu modernizace v našich zemích a v celé habsburské monarchii o některé její u nás dosud opomíjené stránky, konkrétně pak na příkladu Čech na sklonku osvěcenské éry pojednat o zavádění systému státem řízených protipovodňových opatření a ukázat na jejich ideové zdroje, institucionální předpoklady i na jejich vnímání ve společnosti. Práce vychází z rozsáhlého pramenného výzkumu v našich i vídeňských archivech, z jejichž fondů autor využívá především úřední korespondenci. Zvládl však dobře i dobovou literaturu a tisk a prokázal vynikající orientaci v současné odborné literatuře, především německojazyčné a anglosaské, z níž čerpá nejen četné věcné poznatky, ale také podněty metodologické. Jde zejména o literaturu z oboru historické antropologie, environmentálních dějin, historické klimatologie a historické geografie. V úvodní kapitole se přitom autor neomezuje jen na výčet titulů, ale podává výborný rozbor různých přístupů aplikovaných v této literatuře, který může s užitekem využít každý jako zdroj základní orientace v tom, co zmíněná literatura přinesla. Zatímco historickou antropologii autor sleduje spíše v obecném, metodologickém rozměru, u dějin klimatologie a obecněji u dějin environmentálních se podrobně věnuje i literatuře české a jejím jednotlivým směrům, jejichž přednosti i nedostatky poučeně komentuje. Pokud jde o literaturu zahraniční, snad by bylo možno více přihlédnout i k literatuře francouzské, zejména postrádám zmínku o monografii jednoho ze zakladatelů historické klimatologie E. Le Roy Ladurie *Histoire humaine du climat I-II*. Snad mohla být zmíněna alespoň v poznámce. Uvítal bych také kritickou zmínku o české publikaci J. Svobody-Z. Vašků-V. Cílka *Velká kniha o klimatu zemí Koruny české (2003)*. Chápu, že autor nepovažoval za vhodné z ní čerpat, ale pro čtenáře hledajícího v autorově disertaci po její případné publikaci spíše orientaci v současné české literatuře než metodologické zdroje Hudečkovy práce by zmínka o knize byla užitečná, byť by trojici jejich autorů asi nepotěšila.

Metodologická inspiraci čerpá autor ze všech zmíněných disciplin, ovšem v různé míře. Nekopíruje přitom jednostranně a výlučně žádný z postupů uplatňovaných ve starší literatuře, ale spíše z ní čerpá dílčí inspirace a volí vlastní postup. S takovýmto přístupem, který u nás najdeme například v pracích Josefa Petráně, se plně ztotožňuji, neboť umožňuje podat daleko komplexnější, mnohvrstevný pohled na dobovou realitu než práce striktně vázané na určité „vzorové“ postupy, halasně odmítající vše, co leží mimo jejich paradigma, s jakými se v naší literatuře rovněž můžeme setkat. Hlavním zdrojem pro Hudečkovy výzkumné postupy

se nicméně stává především historická antropologie a mikrohistorie, zvláště blízko má k pojetí charakterizujícím časopis *Historische Anthropologie* a z jednotlivých autorů k R. van Dülmenovi. Pokud pak jde o samotný proces modernizace, plně přejímá koncept M. Foucaulta a jeho teorii „biomoci“, podobně jako D. Tinková, která ji uvedla do české odborné literatury.

Autor začíná svou disertaci pojednáním o klimatu v Evropě a v Českých zemích na konci 18. stol. se zvláštním zřetelem ke katastrofické povodni roku 1784. Poté přechází ke správním reformám osvícenského absolutismu, vytvářejícím institucionální základnu pro sledovanou preventivní protipovodňovou činnost. Jejich podstatu vidí v centralizaci, postupném umenšování stavovských struktur a jejich nahrazování profesionální byrokracií. Ukazuje přitom, že klíčovou úlohu při povodňové prevenci v Čechách mělo pražské policejní ředitelství. O. Hudeček nepodává jen výklad o vývoji podoby a kompetencí tohoto úřadu, ale poučeně pojednává i o obsahu dobového pojmu „policie“ a o jeho proměnách od velmi širokého pojetí řádné správy státu až k dnešnímu užšímu chápání. Obsažněji se přitom věnuje souvislostem s chápáním státu a úkolů panovníka u osvícenských teoretiků typu Justiho a Sonnenfelse. V konkrétním výkladu o kompetencích policejního ředitelství se věnuje jeho vztahům k ostatním složkám veřejné správy, kompetencím i proměnám pravomocí v čase a dokládá, jak velký důraz byl kladen v činnosti PP, ale i dalších úřadů, na protipovodňovou prevenci, až dosud v souvislosti s procesem modernizace přehlíženou.

Konkrétní protipovodňová opatření jsou obsahem dalšího oddílu práce. Autor tu nejdříve v návaznosti na Foucaultův koncept biomoci pojednává o osvícenské státní politice, respektive o „policii“ v širším slova smyslu jako souboru opatření mířících proti všem nepravdělnostem, nahodilostem a rizikům ohrožujícím majetek lidí a státu, zdraví obyvatel a společenský řád. Potřebnou pozornost věnuje také dobové kameralistice a jejímu horování pro nerušený populační růst jako základní podmínku blaha státu. V populacionismu kameralistů vidí jeden z ideových zdrojů protipovodňových opatření včetně odměn pro zachránce tonoucích, rozsáhle využívaných i zneužívaných, stejně jako snah o ožívování „utonulých“. Stejný zdroj a význam podle něho měl i dobový boj proti „vlhkosti“ ohrožující zdraví populace, jak ukazují jeho četné konkrétní projevy, kterým věnuje značnou pozornost. Autor obojí opatření vysvětluje z osvícenského konceptu filantropie („mensenliebe“), který staví do zásadního protikladu k staršímu křesťanskému pojetí lásky k bližnímu. Zde by ovšem bylo možno se poněkud zastavit, neboť po mém soudu hranice mezi tereziánskými kameralisty a starším myšlením o užitečnosti populace nebyla tak jednoznačná a ostrá. Od samého počátku křesťanského uvažování o populačních problémech existoval v dějinách evropského teologického a politického myšlení zásadní rozpor mezi autory přesvědčenými o užitečnosti i

nezbytnosti populačního růstu a autory vyslovujícími tváří tvář k němu zásadní obavy. Argumentace mohla být teologická (Genesis, ochrana života), mocenská (síla státu), lékařská i jiná. Teze o populaci jako ukazateli síly státu a o povinnosti panovníka ji podporovat najdeme například ve 13. století v zakládacích listinách našich měst, přesvědčení o užitečnosti početné a koupěschopné populace u vrchnostenských ekonomů 17. stol. (ubi populus, ibi obulus) nebo u raných vídeňských kameralistů, z nichž např. J. J. Becher argumentoval tím, že obec trestá vraha smrtí proto, že snižuje početnost její populace. Na druhé straně i tak přesvědčený populacionista jako Sonnenfels tváří v tvář francouzské revoluci v závěru svého života začal podobně jako konzervativní rychtář Vavák brojit proti sňatkům radikalizující se chudiny, rozmnožujícím její početnost a nebezpečnost. Doba osvícenského absolutismu se od předchozího období lišila tím, že populacionistické myšlenky žily nejen v hlavách teoretiků, ale podstatně ovlivnily státní politiku. Ani to však nebylo něco zcela nového, propopulační myšlenky nepochybně silně ovlivnily např. kolonizační politiku posledních Přemyslovců stejně jako iniciativu osvícenského absolutismu směřující ke kolonizaci vyliďněných Uher. Zde by byl užitečné přihlédnout ke starší monografii Karla Schünemanna a k oběma monografiím Aleny Šubrtové.

Poslední část disertace pojednává o administrativních nástrojích prevence, jako byl styk mezi úřady, vytváření informačních sítí a zejména úloha novin. Autor se zde také vrací k povodni z roku 1784 a popisuje nejen její průběh, ale zejména dokládá záchrannou činnost úřadů během katastrofy. Zkušenosti nabyté za této povodně pak podle něho významně ovlivnily i opatření proti povodním přijímaná a postupně prohlubovaná v letech 1785-1789. Zde bych jen dodal, že by bylo snad možno uvažovat o tom, zda povodeň v roce byla jen podnětem a zdrojem poučení, nebo zda nesloužila i jako argument pro navrhování či zavádění reformních opatření, která by se objevila tak jako tak. Podobně tomu v tereziánské a josefínské době bylo i v případech jiných dobových katastrof, jako byl hladomor 1771-1772.

Závěrem autor shrnuje výsledky svého zkoumání v tezi, že konkrétní protipovodňová prevence v Čechách v závěru osvícenské epochy byla významně poplatná osvícenskému myšlení, sdílenému většinou tehdejších elit jako celku, současně reagovala na zkušenosti z roku 1784 a byla umožněna administrativními reformami osvícenského absolutismu, představujícími projev foucaultovské tzv. biopolitiky.

S těmito závěry je jistě třeba souhlasit. Pokud pak jde o Hudečkovu práci jako celek, je možno shrnout, že je důkladně fundovaná jak pramenně, tak i výbornou orientací v příslušné literatuře a je promyšleně strukturovaná. Její argumentace je logická a závěry přesvědčivé. Jako celek představuje cenný příspěvek jak k českým dějinám, tak i obecně

k poznání, jak člověk vnímá katastrofické jevy, jakým způsobem na ně reaguje a jak je jeho reakce podmíněna situací, v níž žije. Plně ji doporučuji k obhajobě jako práci disertační.

V Praze 30. října 2018.

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.